

Se mnou přichází pokrok

Ruská společnost se dala do pohybu. Rolníci opouštěli půdu a stěhovali se za prací, města se rozrůstala. Bylo třeba dát těmto změnám nějaký rámeček, dosavadní způsob správy země opravdu dosloužil.

Hned na začátku roku 1864 vydal Alexandr II. zákon o zemských institucích. Umožnil zrod místních samospráv zvaných zemstva, které se měly věnovat hlavně řízení škol, nemocnic, chudobinců nebo dopravě. Měly povznést nový ruský venkov. Byl to dobrý plán, ale skutečnost se vyvíjela jinak, zemstva byla – stejně jako všechny carské úřady – prorostlá úplatkářstvím.

Alexandr hodlal zmodernizovat i soudní aparát říše. Ve stejném roce zavedl nový právní řád, který napodoboval západní systém. Od této chvíle si byli všichni

Rusové před zákonem rovni, což byl opravdu veliký pokrok. Všechna soudní jednání se nyní musela projednávat veřejně a přestala být poplatná dosavadní tradici, že vyhraje ten, kdo vládne nebo dá soudci více peněz. Trestné činy měla před vyřknutím rozsudku prodiskutovat porota.

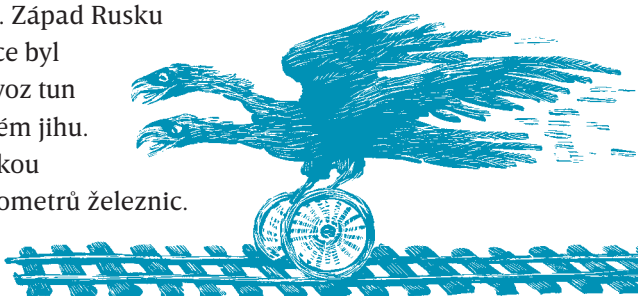
Věra Zasuličová

Procesy se náhle proměnily ze středověké frašky v plamenné přednášky o pokroku a svobodě. Obžalovaní mnohdy uráželi soudce, pohrdali jejich výnosy, ale protože byli mladí, dvůr k nim býval nezvykle shovívavý. Alexandr II. si za své reformy vysloužil u liberálů přídomek Car osvoboditel. Konzervativně smýšlející Rusové se však s nevolí mračili...

Něco to bude stát

Hned na konci Krymské války pochopil car Alexandr II., že musí urychleně investovat do moderní dopravy. Západ Rusku doslova ujížděl na kolech železnice. V sázce byl hlavně zahraniční obchod – především vývoz tun pšenice, kterou Rusko pěstovalo na úrodném jihu.

Car si tedy roku 1857 svolal ministerskou radu a zadal jí příkaz: vybudovat tisíce kilometrů železnic.

Ministři nakonec pověřili skupinu ruských a zahraničních podnikatelů, aby dráhy vybudovali ze svého, jen s malou podporou státu. Odměnou jim měl být zisk z provozu železnic až do roku 1942, pak měly být dráhy zestátněny. Byla to lákavá nabídka a investoři ji s chutí využili. Za dvacet pět let postavili 25 000 kilometrů kolejí. Rusko se mohlo stát obilnicí Evropy.

Stát začal také zakládat banky a podporoval i vznik bankovních domů.

Podnikatelé si přece potřebovali půjčovat a ukládat... Do země tudíž zvenčí proudily velké obnosy peněz a investoři je vkládali do nových továren, dílen, dolů a lomů. Bohatství domácí se prolínalo s cizím, ale dělníkům, kteří se nechávali najímat, bylo lhostejné, z čích kapes jde jejich plat.

Zdálo se, že vše je na dobré cestě, a pokrok byl na mnoha místech přímo hmatatelný. Rusku a jeho obyvatelům se zvolna vracelo ztracené sebevědomí. Podobně jako Velká Británie a Francie se i Rusko teď chtělo rozšířit o kolonie.

Nejdříve se ale zbavilo velkého a příliš vzdáleného území. Car vyhověl žádosti Spojených států amerických a prodal jim 1,5 milionu čtverečních kilometrů Aljašky. Rusové tam v té době vůbec nežili. Ruská státní pokladna tak zbohatla o sedm milionů amerických dolarů.

Pro ruské impérium byly daleko zajímavější některé oblasti v Asii. Kazachstán už byl v ruské moci a pak carská vojska definitivně obsadila Kavkaz, oblasti kolem Amuru, Ussurijsk, Turkestán, Bucharu, Chivu a Kokand. Na nových územích vládl car pevnou rukou a považoval je za součást svého impéria.

Hej, Slované!

V nejzápadnější ruské gubernii – v Polsku – vyšli roku 1863 do ulic lidé pod různými záminkami: někde si připomínali předchozí povstání, jinde vzpomínali

na zesnulého arcibiskupa. Nejradikálnější Poláci se dokonce pokusili zavraždit místokrále, carova bratra Konstantina.

Ruská moc odpověděla tvrdě: popravami.

Poláci pak povstali, ale jejich vzdor byl špatně organizovaný. Osmnáct měsíců partyzánských bojů a terorismu nepřineslo jiný výsledek než konečné ruské vítězství.

V Polsku pak začalo masívní porušování, hlavně na venkově.

Poláci nebyli jediní Slované, kteří byli ujařmeni pod cizí nadvládou. V Rakouské říši byli už dlouhou dobu poněmčováni Češi, Slovinci a Srbové. K Rusku vzhlíželi jako k velkému bratru a věřili, že ideály panslavismu – tedy vzájemná podpora a soudržnost Slovanů – by mohly jejich potíže zdárně vyřešit. Byla to ale dosti naivní představa, zato ruské rozpínavosti přišel panslavismus vhod.

Ruština už povinně zněla v Polsku, v Pobaltí, na Ukrajině, v rumunské Besarábii a na Kavkaze. A pak ruský orel natáhl drápy až na Balkán. Roku 1878

vyhlásilo Rusko válku Turecku. Pod záminkou ochrany jižních Slovanů táhla ruská armáda bulharským územím a nepřítel raději rychle nabídl mír. Zdálo se, že si Rusko bude moci diktovat podmínky.

Jenomže Evropa už vypadala docela jinak než v době napoleonských válek. Do popředí se dralo čerstvě sjednocené Německo a pozvalo do Berlína zástupce velmocí i balkánských národů. Podobu nových států opouštějících tureckou nadvládu pak u stolu určila střední Evropa, nikoliv Rusko. Radost z vítězného tažení vystřídalo zklamání. Vznikl zárodek pozdějšího světového válečného konfliktu...

Obrovské a bezvýznamné

Ruští vzdělanci se už dávno nemohli shodnout na úloze svého národa ve světových dějinách. Roznětkou sporů byly v první polovině 19. století spisy historika Petra Čaadajeva, který procestoval a podrobně poznal Evropu. Na základě zkušeností prohlašoval o své rodné zemi, že nemá vlastní tradici ani dějiny, minulost ani budoucnost. Považoval ji za jakousi duchovně bezvýznamnou mezeru v řádu světa a tvrdil, že se Rusko snaží jen o zotročení vlastní a o zotročení sousedních národů. Čaadajevovy názory pochopitelně způsobily naprostý poprask a jejich autor byl prohlášen za šílence.

Petr Čaadajev

Jako odpověď na Čaadajevovy názory se mezi ruskými intelektuály zrodily dva názorové proudy: *narodniki* opěvovali jedinečnost ruských tradic a pravoslavné víry. Byli přesvědčeni, že síla ruského národa spočívá v lásce k vlasti a v bratrství, tolik se lišícím od západního sobeckého individualismu. Naprosto opačné názory zastávali

zapadniki. Vyvraceli omyly slavjanofilů a přiznávali rozdíl mezi západní Evropou a Ruskem, vysvětlovali ho však ruskou zaostalostí.

Mezi nejhlasitější zapadniky patřil volnomyšlenkářský šlechtic Alexander Gercen. Roku 1846 opustil Rusko a ze svého majetku podporoval v zahraničí mnoho šířitelů revolučních myšlenek.

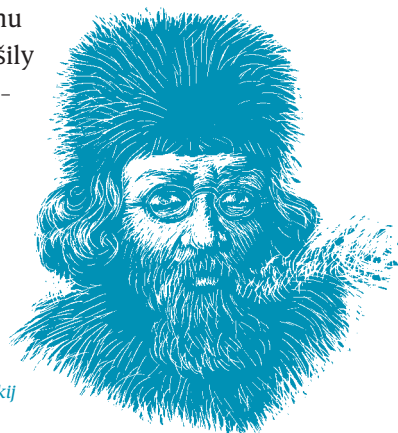

Alexander Gercen

Kdo jsme a co máme dělat?

Až dosud se vzdělání Rusové ptali: Kdo jsme? S nástupem nového cara se začali ptát: Co máme dělat? Politické debaty už neprobíhaly jen v soukromí, ale i veřejně. Roku 1855 zrušil car cenzuru, která dosud bránila otevřenému rozhovoru. Náhle se vyrojily noviny a časopisy, jež řešily zájmy politické, hospodářské i společenské. Jedním z nejvýznamnějších byl časopis *Sovremennik* neboli *Současník*.

Mladí vzdělanci věřili, že se před nimi otevírá nový svět. Jejich nadšení a jednotu rozbil filosof Petr Černyševskij. Zrušení nevolnictví a celou pozemkovou reformu považoval za obrovský podvod. Podle něj dostali ubozí rolníci málo půdy a ještě za ni museli platit... Carský režim poslal Černyševského do vyhnanství na Sibiř.

Petr Černyševskij

Roku 1862 se s finanční podporou Alexandra Gercena, který se zatím přidal k narodníkům, zrodila organizace Půda a svoboda, jejímž cílem bylo svrhnout cara a nastolit vládu rolníků. Její zanícení členové věřili, že postačí opustit univerzity, odejít na venkov mezi lid a dělit se s ním o své ideály.

Revoluce pak měla rychle následovat. Jenomže rolníci si jich nevšímali, a častokrát je dokonce udali carským úřadům.

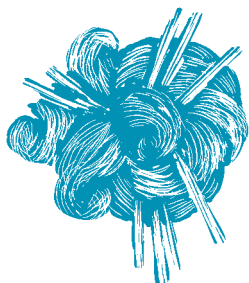
Netrpělí revolucionáři se začali uchýlovat k novým teoriím a také k novým postupům.

Mnozí z nich volali po otevřeném násilí. V nepřehledném světě revolučních myšlenek se proplétaly ideje pozitivismu, stavícího pohled na svět na vědecké základy, nihilismu zavrhnujícího minulost i současnost a anarchismu bojícího stát i soukromé vlastnictví. Do Ruska pronikly myšlenky německého socialisty Karla Marxe i ruského anarchisty Michaila Bakunina, žijícího v zahraničí.

Vznikaly nové organizace i buňky politických stran. Jejich příslušníci odmítali svody majetku i peněz a chtěli odstranit carské samoděržaví. Černá revoluční mračna nad Ruskem bobtnala a hrozila bouří, ale atmosféra v říši byla stále ještě liberálnější – tedy nakloněná pokroku a změnám.

Michail Bakunin

Konečně svoji

V dubnu roku 1866, pět let po zrušení nevolnictví, se netrpělí revolucionáři poprvé pokusili o atentát na cara reformátora. Střela, jež vyšla z pistole člena teroristické organizace s příznačným jménem

Hádés neboli Podsvětí, naštěstí minula cíl. Carské úřady okamžitě zakázaly oblíbené osvětářské časopisy. Sám Alexandr ale cítil, že každý den, kdy zůstává naživu, má vlastně cenu zlata.

Díky tomu se nechal unést půvabem osmnáctileté kněžny Kateřiny Dolgoruké, jejíž rodině kdysi pomohl z nesnází.

Car Alexandr II. byl už přes dvacet let ženatý, byl otcem osmi dětí, ale jeho manželka Marie se po celou dobu potýkala s tuberkulózou. Nyní, když car pocítil závan smrti, rozhodl se vzít si od života co nejvíce. K něžné Kateřině vzplál prudkými city a ona je opětovala.

Po léta museli svůj vztah před veřejností tajit, carský dvůr však o něm věděl. Kateřině se narodily čtyři děti a panovník si svou tajnou rodinu přestěhoval do paláce.

Carevna byla manželem donucena přijmout Kateřinu mezi své dvorní dámy.

Alexandr Káťu miloval stejně vášnivě jako jejich děti. Snažil se s nimi trávit co nejvíce času, hrál si s nimi, krmil je, předčítal jim.

Oficiální večere však musel věnovat své panovnické rodině.

Car ve zdraví přečkal další pokus o atentát, kdy na něj v Paříži vystřelil polský revolucionář. Přečkal i výbuch bomby přímo v carském paláci, v předjaří roku 1880.

O tři měsíce později zemřela carevna Maria.

Kněžna Dolgoruká

Carevna Marie

Káťa začala naléhat na svého Sašu – jak carovi důvěrně říkala – aby jejich vztah posvětil sňatkem. Nakonec, navzdory odporu carova nejstaršího syna a následníka, dosáhla svého. V červenci téhož roku se stala kněžnou Jurijevskou.

Jednou se to už musí podařit!

Ženy se zařadily i mezi ruské teroristy. Většinou pocházely ze šlechtických rodin a měly dobré vzdělání. Věra Zasuličová byla zastánkyní socialistických myšlenek a neváhala pro ně použít násilí. Roku 1878 zaútočila na petrohradského guvernéra, protože krutě zacházel s vězňnými revolucionáři. Věru zatkli a postavili před soud, ale porota ji po dlouhém procesu osvobodila.

Sofie Perovská patřila k nejdohodlanějším členům tajné organizace Lidová svoboda – rusky *Narodnaja volja*. Po neúspěšném bombovém atentátu v paláci se Sofie a její přátelé rozhodli zabít cara přímo na ulici. Útok plánovaný na srpen 1880 se jim ale nezdařil, protože jeden z atentátníků zaspal.

Teroristé proto horečně připravovali další atentát. Pečlivě zaznamenávali časy carových projížděk, které pozorovali z obchodu pronajatého pod falešným jménem. Jejich úkryt však byl prozrazen. Přesto se i dál v tajném bytě vyráběly bomby, které si pak útočníci rozebrali. 13. března 1881 se rozhodli svůj čin konečně provést.

Car se však nečekaně rozhodl porušit své zvyklosti a jeho malý průvod jel jinudy. Teroristé museli rychle změnit plány.

Sofie utíkala podél Něvy a hlasitě udávala nové pokyny. Pak na nábreží

Kateřinského kanálu vybuchla pod kopyty panovníkových koní první bomba a způsobila pozdvižení. Několik mužů bylo zraněno, car však statečně vystoupil z kočáru. Chtěl povzbudit raněné – patrně měl dojem, že už je po všem a že se mu smrt znovu šťastně vyhnula.

V tom okamžiku vytáhl další z teroristů bombu zabalenou v ubrousku a hodil ji carovi přímo pod nohy. Tlaková vlna všechny srazila k zemi. Alexandr ležel v kaluži své krve a prosil, ať ho donesou do paláce. V panice se nikdo nepokusil jeho krvácení zastavit.

Už za hodinu letěly Ruskem telegramy, že car Alexandr II. je mrtev.

Sofie Perovská

